

С.І. Михайленко, студентка групи ПВШ-10-Г-1
Інституту менеджменту та психології ДВНЗ
«УМО» НАПН України

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОГО ЦИКЛУ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

Анотація. У статті зроблено аналіз форм і методів підвищення навчально-пізнавальної активності студентів педагогічних коледжів.

Ключові слова: активність, пізнавальна, студент, коледж, навчальний процес, педагогічний, педагогіка.

Аннотация. В статье сделан анализ форм и методов повышения учебно-познавательной активности студентов педагогических колледжей, которая выделена в отдельную педагогическую проблему и изложена на примере Харьковского машиностроительного колледжа.

Ключевые слова: активность, познавательная, студент, колледж, учебный процесс, педагогический, педагогика.

Annotation. The article analyses the forms and methods of rising pedagogical college students' educational cognitive activity.

Keywords: activity, cognitive, student, college, educational process, pedagogical, pedagogies.

Актуальність. Процеси становлення Європейського та міжнародного освітнього простору, що набувають обертів на сучасному етапі реформування професійної підготовки вчителя в Україні, вимагають адаптації педагогічних кадрів до зростаючих суспільних вимог, зумовлених збільшенням обсягу наукової інформації, необхідністю вирішувати складні завдання навчання та виховання підростаючого покоління. Особливо актуальним є пошук нових технологій навчання та впровадження їх в організацію навчального процесу.

З метою досягнення низки зазначених критеріїв необхідно активізувати пізнавальну діяльність студентів, використовуючи різні шляхи, форми та методи навчання. До основних чинників активізації навчального процесу відносять індивідуальний та диференційований підходи, розвиток творчої особистості студента за рахунок використання в навчальному процесі

мультимедійних технологій та комп'ютерної техніки, прикладних програм, засобів моделювання, наочних елементів, постановки проблемних питань, відтворення виробничих ситуацій та презентації висновків, демонстраційного експерименту, постійної індивідуальної роботи з новою літературою, дискусій у ході занять, а також упровадження інтерактивних елементів дослідницької діяльності в навчальний процес.

Активізація процесу навчання – це удосконалення методів і організаційних форм навчально-пізнавальної роботи студентів, які забезпечують активну й самостійну теоретичну і практичну діяльність студентів у всіх ланках навчального процесу [5].

На сучасному етапі модернізації вищої школи із врахуванням прогресивного досвіду її розвитку проблема управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів педагогічних коледжів в умовах особистісно-орієнтованої підготовки фахівців у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації потребує особливої уваги, поглибленого вивчення та подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема активізації пізнавальної діяльності студентів розглянута видатними вченими з позицій різних концепцій. Виділимо основні напрями досліджень:

- пошукам шляхів покращення навчального процесу та підвищення пізнавальної активності студентів присвятили свої дослідження відомі вчені-педагоги: В.І. Лозова, Г.І.Щукіна, Т.І.Шамова, І.А.Зязюн, А.Г.Лузан, О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська, В.Д.Мороз, В.П.Безпалько, Ю.Г.Татур;

- дослідженням педагогічної системи та педагогічного процесу вищого навчального закладу присвячені праці науковців (Я.А.Каменський, В.А.Сухомлинський, С.У.Гончаренко, Ю.К.Бабанський, М.М.Поташник, О.Е.Коваленко, В.Д. Мороз, І.Ф. Прокопенко, В.І. Євдокімов, В.І. Бондар та ін.);

- вивченням ефективності використання різних засобів управління навчальною діяльністю займалися Ю.К.Бабанський, М.М.Поташник та ін.;

- залучення студентів до дослідницької та пізнавальної діяльності, а також керування нею описано в працях П.С.Атаманчука, С.У.Гончаренка та багатьох інших вчених-педагогів.

Проблема формування і розвитку пізнавальної активності особистості розглядається у дослідженнях В.Давидова, Л.Занкова, І.Лернера, П.Підкасистого, Т.Шамової, Г.Щукіної, В.Лозової та ін. Різні аспекти формування пізнавальної активності студентів розкриті у працях А.Алексюка, Ю.Бабанського, В.Вергасова, П.Лузана, О.Мачушник, О.Пиндик, Т.Темерівської та ін.

Аналіз наукових джерел показав, що єдиного підходу до трактування поняття “пізнавальна активність” не існує. Деякі дослідники розглядають пізнавальну активність як якість діяльності, інші – як рису особистості, треті – і як якість діяльності, і як рису особистості в їх діалектичній єдності.

В енциклопедії освіти пізнавальна активність трактується як “рису особистості, яка виявляється в її ставленні до процесу пізнання, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, спрямованої на оволодіння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань, способів діяльності, а також в її якості” [2, с.678]. В.Лозова підкреслює, що як рису особистості пізнавальна активність знаходить свій вияв в якості діяльності, обумовленою свідомим вибором оптимальних шляхів для досягнення мети пізнання [4, с.25]. О.Пиндик розглядає пізнавальну активність як “складне психологічне утворення, що є процесом ініціативного перетворення студентом предмета або явища з метою його глибшого пізнання, вдосконалення, вияву “Я” особистості у пізнавальній діяльності” [7, с.32].

У дослідженнях О.Дубиніна, В.Лозової, О.Пиндик та інших вчених підкреслюється, що пізнавальну активність слід розглядати і як мету діяльності, і як засіб її досягнення, і як результат.

Мета статті: визначити сутність, структуру пізнавальної активності, з’ясувати особливості технології професійно-практичної підготовки

майбутніх вчителів початкової школи, яка забезпечує розвиток пізнавальної активності студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми розглядаємо пізнавальну активність майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки з позицій діяльнісно-особистісного підходу і як якість навчально-пізнавальної діяльності, яка спрямована на досягнення цілей навчання педагогічних дисциплін, і як якість особистості, що є метою, засобом досягнення і результатом цієї діяльності.

В умовах кредитно-трансферної системи організації навчання розглядаємо розвиток пізнавальної активності студентів як умову підвищення якості професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи, розвитку творчого мислення, самостійності, ініціативності, здібностей студентів.

Пізнавальна активність майбутніх вчителів початкової школи формується, розвивається і проявляється у навчально-пізнавальній діяльності і є її якісною характеристикою. Ставлення студента до навчально-пізнавальної діяльності, яке проявляється під час досягнення цілей навчання, поступово перетворюється в усталену рису, яка характеризує якість особистості. Це перетворення свідчить про розвиток мотиваційної сфери, рівня самостійності, ініціативності, а також свідомості особистості майбутнього педагога. Таким чином, у навчально-пізнавальній діяльності активність студента набуває якості рис особистості.

На основі аналізу педагогічних джерел встановлено, що пізнавальна активність як якість особистості характеризується двома взаємопов'язаними факторами: 1) сукупністю знань, умінь і навичок, якими володіє студент; 2) ставленням до процесу і результату навчально-пізнавальної діяльності, умов її здійснення. У структурі пізнавальної активності майбутніх вчителів початкових класів ми виокремлюємо такі компоненти, що існують в єдності: мотиваційно-ціннісний компонент передбачає потребу майбутнього вчителя у вдосконаленні знань, прагнення до самоосвіти; розуміння необхідності значущості цих знань у житті людини і в професійній діяльності вчителя;

когнітивний компонент характеризується об'ємом знань, їх системністю, глибиною, міцністю, усвідомленістю; операційно-діяльнісний компонент передбачає сукупність умінь і навичок, які формуються у процесі вивчення дисциплін професійно-практичного циклу.

Розвиток пізнавальної активності відбувається шляхом розвитку її структурних компонентів. Під розвитком пізнавальної активності ми розуміємо кількісні та якісні зміни, які виникають у її структурних компонентах. П. Лузан розглядає активізацію навчання як цілеспрямований процес розвитку навчально-пізнавальної активності студентів через включення їх як суб'єктів педагогічної взаємодії у різновиди пізнавальної діяльності. На думку дослідника, для підвищення ефективності навчального процесу необхідно здійснювати оптимальний вибір способів, методів, форм, засобів навчання студентів [5, с.71-74].

Дотримуючись думки В.Круглікова [3], З.Слепкань [8], під активізацією пізнавальної діяльності майбутніх вчителів початкових класів розуміємо діяльність викладача, спрямовану на вдосконалення змісту, форм, методів, засобів і прийомів навчання з метою підвищення пізнавального інтересу, активності, самостійності студентів у засвоєнні знань, формування вмінь і навичок застосовувати їх на практиці.

Аналіз педагогічних джерел [1; 3; 5] показав, що розвиток пізнавальної активності майбутніх фахівців залежить від змісту, організації і ціннісних орієнтацій навчального процесу, від характеру та стилю діяльності його учасників. Це потребує розробки такої технології професійно-практичної підготовки студентів, яка сприяє ефективному розвитку пізнавальної активності майбутніх педагогів. Означена технологія повинна забезпечувати чіткий педагогічний вплив на особистість студента протягом усього періоду вивчення спеціальних дисциплін; визначення місця і ролі викладача та студентів у досягненні цілей з професійно-практичної підготовки; керівництво взаємодією усіх учасників педагогічного процесу на основі організації різнобічної діяльності студентів з урахуванням динаміки розвитку їх пізнавальної активності ; визначення єдиних вимог до студента як суб'єкта

навчально-пізнавальної діяльності; вироблення основних критеріїв оцінки рівня підготовки студентів.

Під технологією професійно-практичної підготовки розуміємо таку систему взаємодії викладачів і студентів, яка спрямована на реалізацію змісту, форм, методів і засобів навчання, що адекватні цілям освіти, змісту майбутньої педагогічної діяльності та вимогам до професійно важливих якостей вчителя.

Технологія професійно-практичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи в умовах кредитно-трансферної системи організації навчання характеризується такими особливостями: переміщується акцент з процесу викладання на процес навчання майбутніх фахівців; збільшується час, який відводиться на позааудиторну самостійну роботу за рахунок зменшення аудиторної; зменшується кількість лекційних годин, зростає кількість практичних годин; в основу навчання ставиться принцип самонавчання.

Застосування технології професійно-практичної підготовки, яка забезпечує ефективний розвиток пізнавальної активності студентів, потребує від викладача: створення на заняттях такої атмосфери, яка сприяє тому, що цілі навчання стають особистісно значущими для студентів. Адже, чим активніше усвідомлюється ціль, тим активніше студент прагне її досягнути. Об'єктивна ціль, яка стоїть перед вищим педагогічним закладом, – підготовка фахівця повинна трансформуватися в особистісну ціль студента – прагнення творчо засвоювати знання, уміння і навички, способи пізнання для застосування їх у професійній діяльності; такої організації діяльності студентів, щоб їх приваблював не лише результат навчання, а й сам процес; забезпечення можливостей для прояву в процесі навчання творчих здібностей студентів.

Беручи до уваги зазначене вище, технологія професійно-практичної підготовки майбутніх педагогів передбачає:

– забезпечення професійної спрямованості змісту дисциплін і спрямованості навчально-виховного процесу на розвиток мотивів

особистості, інтересу, ціннісних орієнтацій, пізнавальних здібностей студентів;

– застосування різних форм і видів діяльності, що активізують самостійність, ініціативу, винахідливість майбутніх учителів і забезпечують активно-творче засвоєння студентами знань, сприйняття їх як особистісно значущих;

– встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачами і студентами, забезпечення атмосфери доброзичливості на занятті, створення умов для спілкування майбутніх педагогів, під час якого вони могли б розкрити свої сили та можливості.

Розвиток пізнавальної активності студентів у процесі вивчення дисциплін професійно-практичного циклу потребує нових підходів щодо методики проведення лекційних занять в умовах кредитно-трансферної системи організації навчання. На основі аналізу педагогічних джерел визначено особливості методики проведення лекцій:

– студент під час лекції не здійснює записів, він має можливість попередньо ознайомитися з конспектом лекцій у друкованому вигляді або в електронному варіанті;

– створення проблемних ситуацій, розв'язання пізнавальних завдань на лекції;

– використання мультимедійних засобів навчання. Лекції створюються у вигляді презентації за допомогою програми Power Point, що належить до пакету програм Microsoft Office.

Використання мультимедійних засобів навчання на лекційних заняттях з дисциплін професійно-практичного циклу забезпечує розв'язання певних завдань.

По-перше, мультимедійні засоби навчання дають можливість ілюструвати матеріал лекції не лише за допомогою малюнків, схем, таблиць, а також відеоматеріалів, які демонструють фрагменти уроків у початковій школі з вузлових тем, використання різноманітних методів, засобів і форм організації навчання. Це, на нашу думку, сприяє активізації навчально-

пізнавальної діяльності студентів, сприйняттю інформації за допомогою слухового та зорового аналізаторів, зростанню інтересу студентів до пізнання об'єктів і явищ природи.

По-друге, з допомогою мультимедійних засобів навчання подається необхідна інформація для студентів у вигляді опорного конспекту, схеми або таблиці. Така подача матеріалу дає можливість викладачеві організувати роботу на лекції: створити проблемні ситуації, які розв'язуються студентами у процесі заняття, поставити й обговорити пізнавальні завдання.

По-третє, використання мультимедійних засобів навчання дає можливість ефективно управляти навчально-пізнавальною діяльністю студентів на лекції.

У дослідженнях О. Пиндик [7], Т. Темерівської [10] підкреслюється, що пізнавальна активність як складна системна властивість особистості, інтегрує важливі якісні характеристики: пізнавальну самостійність, пізнавальну ініціативність, повноту та мобільність знань, умінь і навичок. Важливою якісною характеристикою пізнавальної активності є пізнавальна самостійність, що проявляється у здатності досягати цілей діяльності без сторонньої допомоги. На думку І. Підласого, пізнавальна активність і самостійність особистості невіддільні, єдині: більш активний учень, як правило, і більш самостійний; недостатня особиста активність школяра ставить його в залежність від інших, робить менш самостійним [8, с.365]. В. Лозова зазначає, що самостійність переводить пізнавальну активність з області бажання, прагнення діяльності до області реалізації потреб і бажань, які здійснюються в процесі пізнавальної діяльності [5, с.26].

Реалізація принципу самонавчання у вищій школі потребує формування у студентів умінь: самостійно оволодівати знаннями, користуючись різними джерелами, осмислювати і закріплювати їх; шукати інформацію, аналізувати, узагальнювати її, відбирати необхідну; застосовувати знання на практиці.

Одним із шляхів формування пізнавальної самостійності є організація самостійної роботи. Самостійна робота розглядається П. Підкасистим як

специфічний засіб організації учіння й управління навчально-пізнавальною діяльністю студента в навчальному процесі, особливою системою умов навчання, яка створюється викладачем [6, с.65]. У процесі виконання студентами самостійної роботи відбувається засвоєння ними теоретичних знань, формується потреба в їх постійному поповненні й оновленні, оволодінні раціональними способами та прийомами самоосвіти. Ураховуючи сучасні вимоги до організації навчально-виховного процесу у вищій школі, під час організації самостійної роботи студентів з дисциплін професійно-практичного циклу дотримуємося умов: забезпечувати усвідомлення студентами цілей діяльності, тобто кінцевих результатів, яких вони повинні досягнути у процесі вивчення дисципліни протягом визначеного часу; сприяти усвідомленню майбутніми фахівцями себе як суб'єкта, який організовує, спрямовує і контролює процес свого навчання; визначати методи контролю, які допоможуть оцінити ступінь досягнення цілі; формувати мотиваційний настрій, інтерес і переконаність у значущості та необхідності набуття зазначених знань, умінь, які спонукали б студента до активної діяльності; розробити банк завдань різного характеру (репродуктивних, конструктивних, творчих), які спрямовані на активне оволодіння студентами знань, умінь з дисциплін; шляхом анкетування студентів постійно вивчати проблеми, пов'язані з організацією самостійної роботи.

З метою ефективної організації самостійної роботи студентів з дисциплін професійно-практичного циклу було розроблено завдання для позааудиторної та аудиторної самостійних робіт. Завдання для позааудиторної роботи – репродуктивного, конструктивного і творчого характеру, передбачають заповнення таблиць, створення опорних схем, розробку фрагментів уроків із вказаних тем, застосування зазначених форм, методів навчання, вимагають від студентів порівняння, аналізу, доведення, виділення основного тощо. Завдання дослідницького характеру студенти виконують на лабораторних і практичних заняттях. Індивідуальні завдання творчого характеру передбачають створення презентацій, підготовку повідомлень

реферативного характеру, виконання практичних завдань, пов'язаних із професійною діяльністю тощо.

Висновки. Розвиток пізнавальної активності майбутніх вчителів початкової школи у процесі вивчення дисциплін професійно-практичного циклу потребує розробки технології професійно-практичної підготовки, нових підходів щодо організації та проведення лекцій і самостійної роботи.

Підвищенню активізації пізнавальної діяльності студентів сприяють методи активізації навчально-пізнавальної діяльності, які забезпечують тісний зв'язок теорії з практикою. Вони спрямовані на розвиток у студентів творчого, логічного та критичного самостійного мислення і здатності кваліфіковано розв'язувати професійні завдання, формування нестандартного стилю мислення, створення атмосфери співробітництва, розвиток навичок спілкування, презентації власних думок, ідей та отриманих результатів.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження вбачаємо у виділенні критеріїв та показників розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення дисциплін професійно-практичного циклу.

Література

1. Дубинин А.П. Развитие творческой активности студентов средних профессиональных учебных заведений в процессе изучения общепрофессиональных дисциплин: дис...канд.пед.наук / А.П. Дубинин. – Ярославль, 2006. – 173 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Кругликов В.Н. Активное обучение в техническом вузе (теоретико-методологический аспект) : дис. ... доктора пед. наук / В.Н. Кругликов. – С-Пб, 2000. – 424 с.
4. Лозова В.І. Пізнавальна активність школярів : (спецкурс із дидактики): [навч. посібник для пед. ін-тів] / В.І. Лозова. – Х. : Основа, 1990. – 89 с.
5. Лузан П.Г. Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти : дис...доктора пед. наук / П.Г. Лузан. – К., 2004. – 505 с.
6. Пидкасистый П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов / П.И. Пидкасистый. – М. : Педагогическое общество России, 2005. – 144 с.
7. Пиндик О.Г. Педагогічні умови розвитку пізнавальної активності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю : дис...канд. пед. наук / О.Г. Пиндик. – К., 2003. – 290 с.

8. Подласый И.П. Педагогика. – Новый курс : учеб. для студ. высш. учеб. заведений : в 2 кн. / И.П. Подласый. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – Кн. 1. Общие основы. Процесс обучения. – 574 с.

9. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З.І. Слєпкань. – К. : НПУ, 2000. – 210 с.

10. Темерівська Т.Г. Формування пізнавальної активності студентів медичного коледжу в процесі вивчення природничо-наукових дисциплін : дис... канд. пед. наук / Т.Г. Темерівська. – Тернопіль, 2004. – 248 с.